

κοινωνικοῦ συνδέσμου καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας διάφορος ἀπὸ τὴν ὑφισταμένην φύσιν των, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον αἱ διαφοραὶ τῶν σκοπῶν (τῶν πόθων) μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων ἢ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐθνικῶν (ἀρχικῶς ὡς ἀνθρωποφυλετικῶν) ομάδων· διότι, ὅπως εὐρέθη, τὸ καθεστὸς τῆς φύσεώς των ὑφίσταται ἀκριβῶς διὰ τῆς διαφορᾶς αὐτῆς τῶν σκοπῶν (τῶν πόθων) καὶ ἐπιμένως ἐννοεῖται ἐξ ἑαυτοῦ, ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ὑφισταμένης (τῆς θετικῆς) πολιτείας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως ἔχει.

Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦτου δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα πλέον οὔτε ἀνάγκη συζητήσεως οὔτε ἀμφιβολία, διότι εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν μου. Ἄλλα εἶναι ἤδη καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ κοινωνικοῦ βίου κατ' ἔξοχὴν συμπίπτει μὲ τὴν φύσιν του, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν, οὕτως ὥστε φύσις καὶ χαρακτήρ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἱστορίας (ὅπως π. χ. καὶ εἰς τοὺς ἰχθύς) ἢ ὑφίστανται ὁμοῦ ἢ ἐξαφανίζονται ὁμοῦ. Τοῦτο πρόπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅστις θέλει νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἱστορίας.

Κεφάλαιον δεῦτερον

Βαθμὸς τῆς σταθερότητος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ὁ χαρακτήρ τοῦ κοινωνικοῦ (ἐννοεῖται ὑφισταμένου) βίου εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ, ἀποτελεῖ πρόβλημα ὀλοτελῶς παραμεληθέν. Ὅσοι ἐζήτησαν νὰ διαμορφώσουν, ν' ἀναμορφώσουν, νὰ ρυθμίσουν κατὰ νέον τρόπον τὴν κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν, δὲν ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς νὰ λύσουν ἐκεῖνο τὸ πρόβλημα, ἢ νὰ σχηματίσουν κάποιαν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ ἐπρότειναν μόνον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σχέδιον πρὸς διαμόρφωσιν ἢ ἀναμόρφωσιν τῆς κοινωνίας ἢ καὶ τῆς ἱστορίας, ὡς φαίνεται, προὑποθέτοντες ὅτι ἡ κοινωνία εἶναι δυνατὸν νὰ μεταρρυθμισθῇ κατ' ἀρέσκειαν.

Ἦδη ὁ Πλάτων ἀνέπτυξεν ἢ διετύπωσεν ἓνα σχέδιον νέας πολιτείας, μὲ νέαν ὀργάνωσιν. Τοῦτο δὲ ἦτο κυρίως καὶ ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῆ ὅτι δὲν ἐξήτει νὰ παραγάγῃ νέαν ὀργάνωσιν, νέαν πολιτείαν, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐπιφέρῃ μίαν τελειοποίησιν οὕτως εἰπεῖν τοῦ καθιεστῶτος ἐπὶ ψυχολογικῆς, ἴσως δὲ καὶ φυσιολογικῆς βάσεως. Εἰς τοὺς γερμανο-ρωμαϊκοὺς λαοὺς ἀνενεώθη τὸ σχέδιον τοῦ Πλάτωνος καὶ ἀνεπτύχθη μάλιστα καὶ περαιτέρω εἰς τὰς «οὐτοπίας» τοῦ Θωμᾶ Μορὸς καὶ τοῦ Campanella. Ἀμέσως ὁμοῦς ἐνεφανίσθησαν καὶ ἄλλου εἴδους προσπάθειαι πρὸς τελείαν ἢ μερικὴν διαμόρφωσιν τῆς πολιτείας· οἱ μὲν ἔστρεφον τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν (δῆθεν) εὐτυχῆ πρωτόγονον κοινωνικὴν κατάστασιν, ἄλλοι δ' ἐξῆγον συμπεράσματα ἀπὸ μίαν δῆθεν προκοινωνικὴν κατάστασιν, ἄλλοι δὲ τέλος καὶ ἀπὸ λόγους λαμβανομένους ἀπὸ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Θὰ ἐπανέλθω κατωτέρω εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν ζητημάτων τούτων. Ἐνταῦθα πρέπει ὁμοῦς νὰ κατακρίνω ὅλας αὐτὰς τὰς προσπάθειαι καὶ ὅλα τὰ σχέδια πρὸς διαμόρφωσιν τῆς πολιτείας, διότι οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὡς κύριον καὶ βασικὸν πρόβλημα, εἴη καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν εἶναι δυνατόν ν' ἀναπλασθῆ ἡ πολιτεία. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι προσπαθοῦν ὅλοι πολὺ ἢ ὀλίγο ν' ἀποδείξουν τὴν ὀρθότητα τῶν σχεδίων ἢ τῶν προτάσεών των, ὅπως ἔλεγον, π. χ. διὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ψυχολογικῶς ἢ φυσιολογικῶς κτλ. Ἀλλὰ αἱ ἀποδείξεις αὐταὶ ἀφοροῦν τὴν ὀρθότητα τῶν γνωμῶν καὶ ὄχι τὸ δυνατόν τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας. Δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι τὸ δυνατόν τῆς μεταβολῆς τῆς κοινωνίας ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ἱστορίας· διότι ὅπως εὗρέθη, αἱ ἱστορικαὶ μεταβολαὶ τῆς δὲν ἠλλαξαν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὸν χαρακτήρα της, σημαίνουσαι μόνον ἐξέλιξιν τῶν ὑφισταμένων ἰδιοτήτων. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι νεωστὶ εἰς τὰς προτάσεις πρὸς νέαν διαρρύθμισιν τῆς πολιτείας προϋποτίθεται ὡς βᾶσις ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς πολιτείας, ὅποιος ἔχει, εἶναι κατὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας θεμελιωμένος. Ἀλλὰ ἐνταῦθα πάλιν πρῶτον μὲν δὲν γίνεται λόγος ὀρθὸς περὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς κοινωνίας¹⁾, δεῦτερον δὲ καὶ πρὸ παντὸς ἔπρεπε

1) Πρὸβλ. ἄνωθεν σελ. 219 κ. ε.

ν^ο ἀποδειχθῆ τοῦλάχιστον ὅτι ὁ κοινωνικὸς βίος ἔχει ὡς συνθήκην μόνον τὴν φυσικὴν ἀνάγκην· ἀπεναντίας δὲ ἐγὼ κατέδειξα ὅτι ἡ κοινωνία, ἡ πολιτεία, κατ' ἀρχὴν, δὲν βασιίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πνευματικῶν ἰδεολογικῶν ἰδιοτήτων.

Ἐναφορικῶς πρὸς τὴν κριτικὴν μου, ἡ ὁποία λέγει ὅτι οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ ἠρευνήθη πρὸ παντὸς σχεδίου καὶ πάσης προτάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τῆς κοινωνίας τὸ ζήτημα, εἴαν εἶναι δυνατόν καὶ μεταρρυθμισθῆ ἡ κοινωνία, μόνον ὁ σοσιαλισμὸς ἀποτελεῖ μίαν ἐξαίρεσιν. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μ a r x ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ἡ ἀναγκαία ἀκολουθία τῆς μέχρι σήμερον ἐξελέξεως τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας, Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι λοιπὸν κατὰ ταῦτα ὄχι κυρίως σχέδιον πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς κοινωνίας, ὄχι πρότασις, ἀλλὰ μία προφητικῶς προβλεπομένη μέλλουσα κατάστασις κοινωνική. Ὡστε οἱ ὄπαδοί του δὲν εἶχαν ἀνάγκην νὰ ἐρευνήσουν κατ' ἀρχάς, εἴαν καὶ εἰς ποῖόν τινα βαθμὸν εἶναι δυνατόν νὰ μεταρρυθμισθῆ ἡ κοινωνία, δηλαδὴ εἰς ποῖόν τινα βαθμὸν εἶναι ὁ χαρακτήρ τῆς κοινωνίας σταθερός. Ἄλλο ζήτημα, εἴαν ἡ προφητεία τοῦ Μ a r x εἶναι ὀρθή, ἢ ὄχι, δηλαδὴ εἴαν ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι πράγματι τὸ ἀναγκαῖον καὶ μέλλον νὰ ἐπέλθῃ ἐπακολούθημα τῆς παρούσης κοινωνίας.

Ὡστε δι' ἐμὲ γεννᾶται ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τοῦτο, πρὸ παντὸς σχεδίου πρὸς μεταρρυθμίσιν τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας νὰ ἐξετίσω πρῶτον τὸν βαθμὸν τῆς σταθερότητος τοῦ χαρακτήρος αὐτῆς. Ἡ ἐξέτασις δὲ αὐτὴ θὰ γίνῃ οὕτω: ἡ διαφορὰ τῶν σκοπῶν, τῶν πόθων, ὁ χαρακτήρ αὐτὸς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὅπως ἔχει, πηγάζει, ὅπως εὐρέθη, ἐκ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων, ὥστε πρέπει νὰ ἐξετάσω, πῶς ἔχουν τὰ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων. Μετὰ ταῦτα δὲ πρέπει νὰ ἐξακριβώσω καὶ τὴν δύναμιν τῆς πνευματικῆς ἰδεολογικῆς ἰδιότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ, ὅπως εὐρέθη, καὶ αὐτὴ λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας.

Α. Βαθμὸς τῆς σταθερότητος τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἀνομοιότης τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων ἐν γένει, ὅπως καὶ ἡ ἀνομοιότης τῶν ἀνθρώπων κατὰ ομάδας ὡς ἔθνων, ἀρχικῶς ὡς ἀνθρωποφυλῶν, εἶναι μία πραγματικότης τοῦ βίου ¹⁾. Πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς θεωρητικῶς καλῶς δικαιολογημένη, ἔχει δηλαδή ὡς βάσιν βιολογικὴν τὸ φυσικὸν φαινόμενον κατὰ τὸ ὁποῖον τὰ ὄργανικὰ ὄντα, οἱ ἄνθρωποι, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρουσιάζουν αἰωνίας παραλλαγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν λεγομένην κληρονομικότητα δηλαδή κυρίως παῦσιν τῆς παραλλαγῆς. Τὸ δυνατόν τῆς παραλλαγῆς προξενεῖ τὴν ἀνομοιότητα, ἡ δὲ παῦσις τῆς παραλλαγῆς τὴν ὁμοιότητα τοῦ παιδὸς μὲ τοὺς γονεῖς ἢ μὲ τὸν γονέα. Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐπειδὴ πᾶσα ἐξέλιξις μορφῶν τοῦ βίου (τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων) βασιίζεται ἐπὶ μεταβολῶν τοῦ λεγομένου λευκώματος (δηλαδή ἐπὶ μεταβολῶν τῆς ποιότητος τῆς οὐσίας τῆς συνιστάσης τὸν βίον), τὸ δυνατόν τῆς παραλλαγῆς, συμβαίνει ἢ εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ, ἔξαιρουμένων τῶν τερατολογικῶν καὶ ἐκ νοθείας προερχομένων μεταβολῶν, πάντοτε καὶ ἀναγκαίως μόνον κατὰ τὴν ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς οὐσίας ὑποδεικνυομένην διεύθυνσιν, δηλαδή π. χ. οἱ μαῦροι παραλλάσσουν ἐντὸς τοῦ γενικοῦ μαύρου, οἱ λευκοὶ ἐντὸς τοῦ γενικοῦ λευκοῦ κτλ. κτλ.

Τοῦτο εἶναι μία ἐρμηνεία, τὴν ὁποῖαν εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθοῦν ὅλαι αἱ βιολογικαὶ σχολαὶ ²⁾ καὶ ἡ ὁποῖα ἐξηγεῖ τὴν πραγματικότητα πρῶτον μὲν τῶν ἐθνικῶν (κατ' ἀρχὰς ἀνθρωποφυλετικῶν) διαφορῶν, δεύτερον δὲ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων (ἐννοεῖται κυρίως ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐθνικῆς ἢ

1) Πρβλ. ἄνωθι σελ. 107 κ. εἰ καὶ 113 κ. εἰ.

2) Ὅτι ἀντὶ τῆς λέξεως κληρονομικότης μεταχειρίζομαι τὴν ἔκφρασιν παῦσις τῆς παραλλαγῆς ἔχει μόνον τὴν σημασίαν ὅτι θέλω νὰ δείξω τὸν τελευταῖον λόγον τῆς κληρονομικότητος. Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου: Αἱ θετικαὶ βάσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως.

κατ' ἀρχὰς ἀνθρωποφυλετικῆς ἰδιότητος). Ὁ τελευταῖος λόγος ἐκεῖνος τῶν διαφορῶν, τῶν ἀνομοιοτήτων, ἐγκλείει ἐπίσης καὶ τὸ συμπέρασμα, πρῶτον μὲν ὅτι αἱ ἔθνικαὶ ἀνομοιότητες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξισωθοῦν, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ αἱ ἀτομικαὶ ἀνθρώπινα ἀνομοιότητες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παύσουν. Ἡ ἀναγκαιότης τῶν πρώτων προέρχεται ἀπὸ τὴν ὠρισμένην σταθερὰν ποιότητα, ἡ δὲ τῶν δευτέρων ἀπὸ τὴν πλαστικότητα τῆς ποιότητος τῆς βιοτικῆς οὐσίας ἐντὸς ὁρίων, καὶ διότι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποτελεσθοῦν ὅμοιοι ὄροι διὰ τὴν παραλλαγὴν, οὕτως ὥστε νὰ καταλήξουν ὅλοι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτήν.

Καὶ ὅμως ὁ σοσιαλισμὸς θέλει νὰ κάμῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους ¹⁾, εἶναι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῆς γνώμης, ὅτι αἱ ἔθνικαὶ ἀνομοιότητες εἶναι δυνατὸν νὰ παύσουν. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι οἱ οὕτω σκεπτόμενοι σκέπτονται ἐσφαλμένως.

Δὲν συζητῶ τὸ ζήτημα τῆς ἀνομοιοτήτος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ αὐτή, ὅπως ἔλεγον, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὄρους, οἱ ὅποιοι εἶναι δυνατὸν ν' ἀλλάξουν διὰ μιᾶς καλῆς θέλησεως. Οἱ ὄροι αὐτοὶ δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικοί, ἀλλὰ καὶ βιολογικοὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὥστε ἀκόμη καὶ αὐτοί, οὕτως εἶπεῖν, οἱ δύο τελευταῖοι ἄνδρες ἐπὶ τῆς γῆς θὰ εἶναι (κατ' ἀρχὴν) ἀνόμοιοι, θὰ ἔχουν ἄρα καὶ ἀνομοίους σκοποὺς (πόθους) καὶ θὰ προσπαθοῦν ὁ ἕνας νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὸν ἄλλον. Θὰ εἶναι δὲ αἰωνία, ἐννοεῖται, καὶ ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, διαφορὰ ἕνεκα τῆς φύσεως καὶ φυσιολογίας τῆς γυναικός, καταφαινομένη πρὸ παντὸς καθαρῶτατα εἰς τὰς ἐποχὰς τῶν καταμήνων,

¹⁾ L. W o l f m a n n, Die Darwinsche Theorie und der Sozialismus λέγει ὅτι ὁ νέος σοσιαλισμὸς δὲν ἐπιδιώκει τὴν ὁμοιότητα, ἀλλὰ τὴν ἰσότητα τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων, τὴν κατάπαισιν τῶν ἀντιθέσεων τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἀλλά, ὅπως κατέδειξα, ὁ σχηματισμὸς κοινωνικῶν τάξεων δὲν εἶναι πρῶτος ἀπαιτήσεως τῆς κοινωνίας. ἀλλὰ συμβάν φυσικὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁμοιότητος ἢ ἀνομοιοτήτος τῶν σκοπῶν (τῶν πόθων) δηλαδὴ κατὰ βίβινος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τάσιν πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲ τῶν φυσικῶν (βιολογικῶν) ἐπιστημῶν πρβλ. I e n r i c o F e r r i, Σοσιαλισμὸς καὶ σύγχρονος ἐπιστήμη.

τῆς ἐγκυμοσύνης, τοῦ τοκετοῦ καὶ τοῦ γαλακτισμοῦ, φαινομένων, τὰ ὅποια εἶναι γεγονότα πρωτεύοντα διὰ τὸν βίον τῆς γυναικός¹⁾. Δυστυχῶς δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ καὶ ὀφθαλμοφανής ἡ λύσις τοῦ ἄλλου ζητήματος, ἐὰν δηλαδὴ οἱ ἐθνικοὶ χαρακτῆρες εἶναι δυνατόν νὰ μεταβληθοῦν καὶ μεταβάλλωνται ἢ ὄχι. Πάντως ὅμως ἡ γνώμη τῶν λεγόντων, ὅτι αἱ ἐθνικαὶ ἀνομοιότητες εἶναι δυνατόν νὰ παύσουν, εἶναι ἐσφαλμένη. Πρῶτον μὲν οὐδέποτε ἀπεδείχθη ὅτι ἐθνικός τις χαρακτήρ μειτεβλήθη πραγματικῶς, ὅτι ποτὲ κατωρθώθη νὰ μεταβληθῇ ὁ χαρακτήρ ἑνὸς π.χ. ὑποτελοῦς καὶ ὑποδούλου ἔθνους κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ κυριαρχοῦντος· τὸ ζήτημα τῆς νοθείας εἶναι ζήτημα ἰδιαίτερον. Ὅτι δὲ δὲν ἐπῆλθε ποτὲ πραγματικὴ μεταβολή, εἶναι εὐνόητον βιολογικῶς, ἀφοῦ, ὅπως εἶπον, πᾶσα παραλλαγή γίνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἰδιαίτερας ποιότητος μιᾶς οὐσίας ἤδη γενικῶς κληρονομικῶς καθωρισμένης. Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι κατὰ γενικὸν λόγον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ σημαντικὴ μεταλλαγή τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος οὐδὲ ἀπολύτως. Πᾶσα καταφανὴς μεταβολή, ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρατηρουμένη, προέρχεται ἐξ αἰμομειξίας. Εἶναι δυνατόν ὁ χαρακτήρ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· ἀλλὰ ὄχι μόνον ἔπρεπε νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς, τί ἐννοεῖ τις λέγων ἀρχαίους Ἑλληνας, ἀφοῦ ὁ χαρακτήρ τῶν Ἰώνων-Ἀθηναίων ἦτο τόσον διάφορος ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι διὰ τῶν Ρωμαίων καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις ἐπῆλθε πράγματι γενικὴ ἐπιμειξία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μεταξὺ ὄλων τῶν λεγομένων Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος συνεχεῖς μείξεις μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος τῶν Ἑλλήνων μὲ ἄλλα ἔθνη. Καὶ ὅμως δὲν θέλω νὰ εἶπω πάλιν ὅτι πάντοτε διὰ μείξεως μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρ ἑνὸς ἔθνους. Εἶναι δυνατὰ δύο περιπτώσεις: τὸ ξένον ἔθνος εἶναι δυνατόν ν' ἀπορροφηθῇ ἢ γενικώτερον εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερισχύσῃ ὁ ἓνας χαρακτήρ, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ καὶ κρᾶμα καὶ νὰ γεννηθῇ νέον ἔθνος.

1) Ταῦτα λέγων δὲν ἐννοῶ κατ' οὐδένα τρόπον ὅτι ἡ γυναῖκα εἶναι κατωτέρα τοῦ ἀνδρός, λέγω μόνον ὅτι δὲν ὁμοιάζουν κατὰ τὰς ιδιότητάς των· ἄλλο τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο.

Ὡστε ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ οὔτε καθ' ἑαυτὸν (δηλαδὴ ἄνευ αἰμομειξίας μὲ ἄλλο ἔθνος) μεταβάλλεται (διὰ ν' ἀποφυγῶ δὲ περαιτέρω μὴ καρποφόρον συζήτησιν ἅς εἶπω) οὐσιωδῶς, οὔτε εἶναι ἐπομένως δυνατόν νὰ μεταβληθῇ κατὰ πρόγραμμα ἔκτος δι' αἰμομειξίας, τότε δὲ πάλιν τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὅλως τὸ ἀντίθετον τοῦ ἐπιζητηθέντος. Οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἀφομοίωσιν τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης π.χ. ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξουν τὴν κατάργησιν τῶν πολιτειακῶν συνόρων καὶ τὴν κρᾶσιν ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὄχι τὴν καταπίεσιν τοῦ ἑνὸς διὰ τοῦ ἄλλου, ζήτημα κυρίως φιλοσοφικόν, τὸ ὁποῖον δὲν μ' ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα.

B. Ὁ βαθμὸς τῆς ἰσχύος τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ ιδεολογικοῦ «ὀφείλεις!»

Ἡ ἀνομοιότης λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων, αὕτη ἡ κυρία αἰτία τοῦ χαρακτήρος τοῦ κοινωνικοῦ βίου, δηλαδὴ ἡ αἰτία τῆς ἀνομοιότητος τῶν σκοπῶν (τῶν πόθων), εἶναι φυσικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λείψῃ ἢ νὰ παύσῃ κατὰ τινα τρόπον. Ἄλλὰ εὐρέθῃ ἐπίσης ὅτι τὰ συμβάντα ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ δὲν ἔχουν μόνον ὡς αἰτίαν τὴν ὑλικὴν αἰτιότητα τῆς ἐκ τῆς ἀνομοιότητος πηγαζούσης διαφορᾶς τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ μίαν πνευματικὴν ιδεολογικὴν αἰτιότητα, τὴν αἰτιότητα τῆς συνειδήσεως τοῦ «ὀφείλεις!» ἢ εἰδικώτερον μίαν ἠθικὴν αἰτιότητα. Ὡστε γεννᾶται τὸ πρόβλημα, ἐὰν ἴσως ἡ αἰτιότης αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὸν χαρακτήρα ἐκεῖνον τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι δικαιολογημένον, διότι, ὅπως εὐρέθῃ¹⁾, τὸ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ιδεολογικῆς ιδιότητος τοῦ ἀνθρώπου παραγόμενον, τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως τοῦ «ὀφείλεις!» (ὁ ἀνθρώπος νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἀνθρώπος!) κατενθύνεται κατὰ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων, προσπαθοῦν νὰ ἐξουδετερώσῃ τ' ἀποτελέσματά της, ἀποτελεῖ δὲ καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως.

¹⁾ Πρβλ. ἀνωθι σελ. 128 κ. ἐ. καὶ 192 κ. ἐ.

Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἡ ἰδεολογικὴ αὐτὴ τάσις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ μεγάλην δύναμιν. Τοῦτο καταφαίνεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἰδεολογίας ἐκείνης, δεύτερον δὲ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ:

Πρὸς ἀκριβῆ κατάληψιν τῆς φύσεως τῆς ἰδεολογικῆς ἐκείνης τάσεως αὐτῆς καὶ ἑαυτὴν πρέπει νὰ γίνῃ καθαρὰ διάκρισις μεταξὺ τῆς «ἠθικότητος» ὡς πράξεως καὶ σχέσεως γενικῶς, ὡς τύπου διὰ πράξεις, καὶ τοῦ ὠρισμένου περιεχομένου τῆς ἠθικότητος, τῆς ὠρισμένης πράξεως καὶ τῶν ὠρισμένων σχέσεων, τὰ ὁποῖα λέγονται ἠθικά. «Ἡθικότης» εἶναι μία ἀντίληψις, ἕνας τύπος, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ ἀντικείμενον (τὸ περιεχόμενον) ἀλλάσσει. Κατὰ τύπον παρουσιάζεται ἡ ἠθικότης ἐν τῇ ἀντιλήψει τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου ὡς π.χ. πράξις εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν, ὡς ἡ θέλησις αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὀνομάζει ὁ κοινὸς ἄνθρωπος κατὰ καιροὺς ἠθικὴν πράξιν τόσον π.χ. τὸν φόνον τοῦ ἐχθροῦ ὅσον καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ¹⁾. Ἄλλὰ, ὅπως εὐρέθη ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐρευνῶν μου, ἐπίσης καὶ τὸ προῖόν τῆς ἀνθρωπίνης πνευματικῆς ἐξελίξεως (ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἄνθρωπος!), τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἐπὶ τέλους ἀπετέλεσε τὴν βάσιν, τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ περιεχομένου τῆς κοινῆς ἀνθρωπίνης ἀπόψεως περὶ ἠθικῆς — καὶ αὐτὸ λέγω κατεδείχθη ἔχον αὐτὸ καὶ ἑαυτὸ χαρὰ κτῆρα ὑποχρεώοντος παραγγέλματος (οὕτως εἰπεῖν λέγει ἕξ ἑαυτοῦ «ὀφείλεις!»), ἀφοῦ, ὅπως εὐρέθη,²⁾ ὑποχρεώνει ὅλους καὶ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους ὡς ὀρθὸν καὶ τὸ δέον νὰ πραγματοποιηθῇ, ἀπὸ ὅλους δηλαδὴ καὶ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τῶν ἐργάζονται κατὰ τοῦ πνεύματός του. Ἄλλ' ἀκριβῶς οὔτε ἡ κοινὴ ἠθικότης, δηλαδὴ βίος κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε τὸ τελευταῖον κύριον περιεχόμενον τῆς κοινῆς ἠθικῆς ἔχουν τοιαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ δι' αὐτῶν νέα κοινωνικὴ κατάστασις. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ χριστιανισμὸς, ὁ ὁποῖος πράγματι ἀνύψωσε τὸ προῖόν ἐκεῖνο τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως (ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἄνθρωπος!) εἰς

1) Πρὸβλ. τὸ σύγγραμμά μου Ἡ ἠθικότης τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου.

2) Πρὸβλ. ἄνωθι σελ. 80.

κυρίαν ἰδέαν τῶν ἠθικῶν παραγγελμάτων του, δὲν κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὴν συνήθη καὶ φυσικὴν ἐνέργειαν, τὸν συνήθη καὶ φυσικὸν βίον τῶν ἀνθρώπων τῶν λεγομένων χριστιανῶν. Ὅπως εὐρέθη διὰ τῶν ἐρευνῶν μου ἐνταῦθα, ἡ πνευματικὴ τάσις, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἄνθρωπος («ὀφείλεις!») ἔχει ἰσχὺν συνήθως μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ὑλικῶν ζωτικῶν συμφερόντων τῶν ἀνθρώπων.

Πραγματικὴν γνώμην περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰσχύος τῆς ἠθικότητος τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πνευματικῆς τάσεως «ὀφείλεις!» ἀποκτᾷ κανεὶς παρατηρῶν τὰ ἐπόμενα κοινωνικὰ συμβαίνοντα: Πρῶτον, μᾶλλον ὅτι ἡ τάσις, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἄνθρωπος, ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους ὡς ἡ μόνη ὀρθὴ σχέση μετὰ τῶν ἀνθρώπων, μᾶλλον ταῦτα συνήθως δὲν πραγματοποιεῖται ἐν τῷ βίῳ οὔτε αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, οὔτε ὡς χριστιανικὸν παράγγελμα ἠθικόν· διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ λαμβάνει μορφήν νομικοῦ (τοῦ κατὰ δίκαιον) παραγγέλματος καὶ μάλιστα ὡς μερικὴ θέλησις τείνουσα πρὸς ἀναγνώρισιν διὰ ἐξωτερικῆς βίας καὶ ἐπιβαλλομένη ἀναλόγως τῆς νίκης της εἰς ὅλους, οὕτω π. χ. εἰς διαφόρους νόμους τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, εἰς ζητήματα γενικώτερα τοῦ βίου τοῦ ἀφορῶντος τὰς ἐρωτικὰς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν νομοθεσίαν περὶ φόρου ἐλεημοσύνης κτλ. Δεύτερον, καίτοι ἡ τάσις ἐκείνη ἡ πνευματικὴ ὑφίσταται, ὅμως ἐξακολουθεῖ ὁ ἀγὼν κοινωνικῶν κομμάτων ἐξ ὑλικῶν λόγων τοῦ συμφέροντος, τοῦ οἰκονομικῶς ὑπερισχύοντος μὴ θέλοντος νὰ χάσῃ τὰ προσωπικά του συμφέροντα. Ἴσως δὲ εἶναι ἀξιοσημείωτον καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ ὀλίγοι, οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τῶν δακτύλων μετρούμενοι ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἰδεολογικὴ τάσις ἐξεδηλώθη ἰσχυροτέρα τῶν ὑλικῶν ζωτικῶν συμφερόντων των, κατεστράφησαν.

Δηλαδή ὁ βαθμὸς τῆς ἰσχύος τῆς ἰδεολογικῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μέγας, ὥστε αὐτὴ εἶναι μὲν ἡ μία τῶν αἰτιῶν τῆς ἐξελίξεως, ἀλλὰ δὲν ἔχει, δὲν ἔδειξε μέχρι σήμερον τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν διὰ νὰ μεταβάλῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ βίου, ἐμπειρικῶς ἄρα κρίνοντες δὲν ἔχομεν, ὡς φαίνεται, ἐλπίδα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴν αὐτὴν τάσιν, νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ βίου.

Κεφάλαιον τρίτον.

Κριτική τῶν προτάσεων καὶ σχεδίων πρὸς μεταρρυθμίσειν
τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἱστορίας.**Α. Τὸ μέτρον πρὸς κρίσιν τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς καὶ
ἱστορικῆς καταστάσεως καὶ τὸ μέτρον πρὸς κρίσιν
παντὸς σχεδίου μεταρρυθμίσεως.**

Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐρευνῶν μου περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῆς παγκοσμίου λεγομένης ἱστορίας καὶ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς σταθερότητος τοῦ χαρακτῆρος τούτου πηγάζουν δύο κριτήρια, ἓνα μὲ τὸ ὁποῖον κρίνεται ἡ ὑφισταμένη κατάστασις καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἓνα μὲ τὸ ὁποῖον κρίνεται ὁ εὐχαριστημένος ἢ μὴ μὲ τὴν κατάστασιν αὐτὴν καὶ πᾶσα πρότασις πρὸς μεταρρυθμίσειν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ βίου, ὅπως καὶ τῆς ἱστορικῆς καταστάσεως δηλαδὴ τῆς σχέσεως τῶν ἔθνων.

Τὸ πρῶτον κριτήριον: ὁ χαρακτήρ τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἀνομοιότης τῶν σκοπῶν (τῶν πόθων) τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀνομοιότης τῶν ἔθνων (πρότερον τῶν ἀνθρωποφυλῶν). Ἡ ἀνομοιότης αὕτη ἔχει ὡς λόγον, ὅπως κατεδείχθη, τὴν ἀνομοιότητα ἀτομικῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀνομοιότητα τῶν ἔθνων (ἀρχικῶς τῶν ἀνθρωποφυλῶν). Ἐκ τῆς ἀνομοιότητος αὐτῆς πηγάζει πᾶσα κοινωνικὴ διάκρισις εἰς στρώματα καὶ ὁ σχηματισμὸς κοινωνικῶν κομμάτων καταπολεμούντων τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ὡς ἀνομοιότητες δὲ ὑφίστανται καὶ καταπολεμοῦνται καὶ τὰ διάφορα ἔθνη. Ἀλλὰ εὐρέθῃ διὰ τῶν ἐρευνῶν μου ἐπίσης ὅτι τόσον ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνεργεῖ μεταρρυθμιστικῶς καὶ συνείδησις τοῦ «ὀφείλεις», μία ἰδεολογία. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι πᾶσα κοινωνικὴ καὶ ἱστορικὴ κατάστασις, ἡ ὁποία δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν φυσικὴν αἰτίαν

τῆς ἀνομοιότητος καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν ἐμφανίζεται ἡ συνείδησις τοῦ «ὀφείλεις!», εἶναι κατωτέρας ἀξίας.

Ὁ καθορισμὸς αὐτὸς πρέπει ὅμως νὰ νοηθῆ καλῶς· μίᾳ κατάστασις εἶναι κατωτέρας ἀξίας ἀπὸ ὑψηλοτέρων περιωπὴν θεωρουμένη. Τὰ γεγονότα ὅμως πρέπει νὰ θεωροῦνται κυρίως ἄλλως πως, ὡς ἀντικειμενικῶς ἀναγκαῖα· δηλαδή πρῶτον, ἐπειδὴ, ὅπως εἰρέθη, ὅλοι οἱ συνεχῶς ἐμφανιζόμενοι σκοποὶ (πόθιοι) εἶναι προϊόντα τῆς ἐξελίξεως ἑνὸς ἔθνους, ἥτοι ἔχουν σχέσιν ὄχι μόνον μὲ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πνευματικὴν ἰδεολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου· δεύτερον, ἐπειδὴ οἱ κατισχύοντες, ἐπικρατοῦντες σκοποὶ ὁργανώνουν τὸν κοινωνικὸν βίον (π. χ. τὴν πολιτείαν) καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἔθνῶν ἀναμεταξύ των· τρίτον, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὁργάνωσιν αὐτὴν ἕνεκα τῶν ὀρίων, τὰ ὁποῖα χαράσσονται εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδεολογικῆς τάσεως ἀπὸ τὰ ὑλικὰ ζωτικὰ συμφέροντα, αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἰδεολογίας δὲν πραγματοποιοῦνται καθ' ὅλα,—εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι πᾶσα κοινωνικὴ καὶ ἱστορικὴ κατάστασις πρέπει νὰ κρίνεται θετικῶς ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἔθνους καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν περιορισμένην δύναμιν τῆς ἰδεολογικῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ δεύτερον κριτήριον. Ἐὰν ὅμως, ὅπως ἐφάνη, ὁ κοινωνικὸς βίος καὶ ἡ ἱστορία ὑφίστανται, ὅπως ἔχουν, διὰ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἔθνῶν καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἰδεολογικοῦ «ὀφείλεις!»,—τότε εἶναι ἐπίσης φανερόν, ὅτι πᾶσα πρόθεσις πρὸς διόρθωσιν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι κρίνονται ὡς κακαὶ καὶ ἐσφαλμέναι, πρέπει νὰ ἐργασθῆ μὲ τὴν φύσιν τῶν αἰτιῶν τούτων πάσης (ἐμπειρικῆς) ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἔθνῶν· διότι ἄλλωστε τὸ προτεινόμενον σχέδιον πρὸς μεταρρύθμισιν δὲν θὰ ἀφορᾷ εἰς τοὺς (ἐμπειρικῶς ὑπάρχοντας) ἀνθρώπους, ἀλλὰ τίς οἶδε εἰς ποῖά τινα ἄλλα ὄντα.

**Β. Τὰ κακῶς ἔχοντα ἐντὸς τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ βίου
καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐθνῶν.**

Ὁ κοινωνικὸς βίος (ἢ κοινωνία) παρουσιάζει οὕτως εἰπεῖν μετὰ τὸ πρῶτον τοῦ βῆμα ἀπὸ πρώτης τῆς ἀρχῆς του (οὕτως εἰπεῖν κατὰ τὴν δευτέραν γενεάν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀφοῦ παρήχθη ὁ ἄνθρωπος) κατάστασιν, ἡ ὁποία ἀντίκειται πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρχὴν τῆς διαιρέσεως τῆς κοινωνίας εἰς στρώματα, πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ νὰ γίνεται ἡ τοιαύτη διαίρεσις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσικῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀτομικῶν ἀνθρώπων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀντίκειται πρὸς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν (ἀνάπτυξιν) αὐτῶν.

Δεύτερον, ὁ κοινωνικὸς βίος (ἢ κοινωνία) καὶ ἡ ἱστορία (αἱ σχέσεις τῶν ἐθνῶν) παρουσιάζουν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἀντίκειται εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς συνειδήσεως τοῦ «ὀφείλεις!» τοῦ ἀνεπτυγμένου ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ προϊόντος τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως: ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχη ἀξίαν ἀνθρώπου. Ἡ διπλῆ αὕτη κακὴ κατάστασις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄσχετος ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην. Ἀναφέρω λοιπὸν συντόμως τὰ κυριώτερα κακῶς ἔχοντα ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας ταῦτα εἶναι πρῶτον ἢ παρὰ φύσιν διάκρισις τῆς κοινωνίας εἰς στρώματα, ἢ ἐγκληματικότης (καὶ εἰδικώτερον ἢ πορνεία) καὶ ὁ πόλεμος.

α) Τὸ ζήτημα τῶν κοινωνικῶν τάξεων
ἐν τῇ ὑφισταμένῃ κοινωνίᾳ.

Κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς ὕλης τῆς (ἀνθρωπίνης) κοινωνίας εἶχον εὔρει ¹⁾ ὅτι ἡ διαίρεσις αὐτῆς εἰς στρώματα εἶναι φυσικὸν φαινόμενον, ὅτι ὅμως διὰ τῆς κληρονομικῆς περιουσίας ἐγεννήθη μία νέα αἰτία τῆς διαιρέσεως εἰς στρώματα (εἰς κοινωνικὰς τάξεις), αἰτία, ἡ ὁποία παραγκωνίζει τὴν φυσικὴν αἰτίαν, ὥστε ἡ διαίρεσις δὲν γίνεται πλέον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσικῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου. Ὡστε πρόκειται περὶ κακῆς καταστάσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τῆς ὁποίας καταστάσεως

¹⁾ Πρβλ. ἄνωθι σελ. 105 κ. ε.

αἰτία εἶναι ἡ κληρονομικὴ περιουσία, διότι δι' αὐτῆς πλέον καθορίζεται κυρίως εἰς ποῖον στρώμα τῆς κοινωνίας ἀνήκει ἕκαστος ἄνθρωπος, ἄνθρωποι δέ, οἱ ὅποιοι θ' ἀνήκον ἕνεκα τῆς ἀξίας τῶν τῆς προσωπικῆς εἰς ὑψηλότερον στρώμα ἢ εἰς κατώτερον, τώρα, μὲ τὸ γὰ γεννῶνται ὡς τέκνα πτωχῶν ἢ πλουσίων οἰκογενειῶν, ἀποτελοῦν μέρος κατωτέρας ἢ ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Ἄρκει ὅμως καὶ τοῦτο μόνον, ὅτι κατὰ τὴν ἀξίαν ἴσοι ἄνθρωποι, τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ σὺνηθὲς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀνήκουν ἀναλόγως τοῦ πλούτου ἢ τῆς πτωχίας τῆς οἰκογενείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ γεννῶνται, εἰς διάφορα στρώματα.

Καὶ ὅμως ἄλλοι κοινωνιολόγοι σκέπτονται ἄλλως. Ἐν τῇ ὑφισταμένη κοινωνίᾳ ὑπάρχουν, λέγουν, «μηχανισμοί», διὰ τῶν ὁποίων ἐξασκεῖται καὶ μάλιστα καὶ προάγεται ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ τῶν ἀνθρώπων, οὕτως ὥστε αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ὅπως ὑφίστανται, ὑφίστανται ὀρθῶς. Οἱ ἔχοντες τὴν γνώμην αὐτὴν προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀποδείξουν διὰ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς κληρονομικότητος, κατὰ τὸν ὅποιον κατ' ἀνάγκην οἱ ἀπόγονοι τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν τάξεων θ' ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν. Τονίζουσι δὲ οἱ οὕτω σκεπτόμενοι καὶ τοῦτο ὅτι ἡ κοινωνία ἀναθέτει κατὰ τὸν κοινωνικὸν ἀνταγωνισμὸν τὴν ἐργασίαν πάντοτε εἰς τὸν ἱκανὸν καὶ ἀρμόδιον καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως ὅσοι μεταξὺ τῶν κατωτέρων τάξεων ἔχουν προσόντα φυσικὰ ἔχουν ἐπίσης καὶ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν ν' ἀνυψωθοῦν, νὰ μετατεθοῦν εἰς τὴν κοινωνικὴν τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν ἐκ φύσεως. Οἱ μένοντες λοιπὸν κάτω, λέγουν, εἶναι πράγματι τὸ ἀφύλισμα, ἡ ὑποστάθμη, τῆς κοινωνίας ¹⁾. Τοῦτο δὲ προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν καὶ στατιστικῶς· εἰς καλὰ, λέγουν, ἔτη συμβαίνουν ἐγκλήματα κατὰ τοῦ προσώπου (τραυματισμοί, ἐρωτικοὶ ἐκβιασμοί), εἰς κακὰ ἔτη συμβαίνουν ἐγκλήματα κατὰ τῆς περιουσίας, οἱ δὲ ἐγκληματῆται ἀνήκουν εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Καὶ ὅμως σφάλλουν οἱ οὕτω σκεπτόμενοι.

1. Ἡ θεμελιώδης ἀπόδειξις αὐτῶν εἶναι, ὡς φαίνεται, ὁ νόμος τῆς βιολογικῆς κληρονομικότητος. Τὰ τέκνα, λέγουν, ὁμοιά-

¹⁾ A m m o n , Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen σελ. 44.

ζουν μὲ τοὺς γονεῖς, ἀνήκουν ἄρα καὶ φυσικῶς εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν τάξιν. Ἀλλὰ ἐγὼ εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ εἶναι ἐπακολούθημα ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τῆς ἀρχῆς (τῆς αἰτίας), ἡ ὁποία παράγει τὴν διαίρεσιν τῆς κοινωνίας εἰς στρώματα (εἰς τάξεις), πάντως ὅμως δὲν ἔχει ὡς βάσιν τῆς τὴν ἐμπειρίαν, ὅπως θὰ δείξω εἰδικώτερον ἐν τοῖς κατωτέρω ¹⁾ Τὸ βιολογικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον λαμβάνω ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικότητος τῶν ἀποκτωμένων ιδιοτήτων (π. χ. τῆς διὰ τῆς πείρας ἀποκτηθείσης ιδιότητος τραπεζίτου, ἢ ξυλουργοῦ κτλ.) καὶ γενικώτερον τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικότητος. Καὶ ὅμως καὶ τὰ δύο ζητήματα εἶναι κατ' ἐμὴν γνώμην ἄσχετα πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικότητος τῶν ἀποκτωμένων ιδιοτήτων εἶναι ἄσχετον, διότι καὶ ἐὰν γίνῃ ἀκόμη δεκτὸν ὅτι αἱ ἀποκτώμεναι ιδιότητες εἶναι κληρονομικαί ²⁾, δὲν ὑπάρχει ὅμως λόγος, ὁ υἱὸς ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν τάξιν μὲ τοὺς γονεῖς. Ἡ φυσικὴ αἰτία ἡ διαιροῦσα τὴν κοινωνίαν εἰς στρώματα δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ ἰδιαιτέρα ιδιότης (π. χ. ἡ ιδιότης τῆς εὐχερείας κατὰ τὴν καταμέτρησίν χρημάτων ἢ κατὰ τὸ ροκάνισμα, ἢ ἡ ιδιότης ποιητοῦ, μουσικοῦ κτλ.), ἀλλὰ ποσότης γενικοῦ πνεύματος, εὐφυΐας ³⁾. Τὸ ζήτημα εἶναι λοιπὸν κυρίως, ἐὰν αὐτὴ ἡ ποσότης τῆς εὐφυΐας μεταδίδεται κληρονομικῶς ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὰ τέκνα, τοῦτο δὲ τὸ ἀρνοῦμαι ἐγὼ ρητῶς καὶ ἐκ τῆς πείρας, ὅπως θὰ δείξω, ἀλλὰ, ἐὰν θέλῃ κανεῖς, καὶ θεωρητικῶς διότι ἐὰν ἡ μετάδοσις ἐκείνη συνέβαινε, τότε θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ παραλλαγή, ἐννοεῖται, σήμερον οὔσα παραλλαγή ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐθνικῆς (ἢ ἀνθρωποφυλετικῆς) κληρονομικότητος ⁴⁾. Ἀλλὰ οὔτε ἡ διαφορὰ

1) Πρβλ. τὰς ὑποδιαίρεσεις 2, 3 καὶ 4.

2) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου: Αἱ θετικοὶ βάσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως.

3) Πρβλ. ἀνωθι σελ. 107 κ. ε.

4) Ὁ Η. E. Ziegler, Die Naturwissenschaft und die sozialdemokratische Theorie λέγει ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη εἰς τὰ τέκνα τῶν σημερινῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ἴσως φαίνεται νὰ παρουσιάζεται μία καλύτερευσις τῶν ἀτομικῶν ιδιοτήτων, μᾶλλον ταῦτα πρέπει νὰ

μεταξὺ τέκνων καὶ γονέων ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τῆς παραλλαγῆς, οὔτε ἀπεδείχθη ποτὲ ὅτι τὰ τέκνα ὁμοιάζουν τοὺς γονεῖς των καθ' ὅλα, ὅτι ἄρα τὰ τέκνα τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων εἶναι ὀλιγώτερον εὐφυῆ τῶν τέκνων τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων.

2. Οἱ ἀντίπαλοι λέγουν ἔνταῦθα διὰ τὴν ἀποδείξουν τὴν καλύτεραν ποιότητα τῶν γονέων καὶ τέκνων τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ὅτι αὐτοὶ ἔχουν «ἀρειον» δηλαδή εὐγενές, ἀνώτερον, καλύτερον αἷμα. Δηλαδή εὐρίσκουν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων εἶναι δολιχοκέφαλοι καὶ μᾶλλον ξανθότριχες, οἱ τῶν μέσων τάξεων εἶναι μᾶλλον στρογγυλοκέφαλοι (μεσοκέφαλοι) καὶ ἔχουν ἀνοικτὸν χρῶμα τῶν τριχῶν, οἱ τῶν κατωτέρων στρωμάτων, μᾶλλον μελαγχροιοί, καὶ παρουσιάζουν σχῆμα κρανίου διαφόρου εἴδους. Ἐπειδὴ λοιπόν, ὅπως παραδέχονται, ἡ ἀρεία ἀνθρωποφυλὴ ἦτο δολιχοκέφαλος, ξανθότριξ, κυανόφθαλμος, λέγουν ὅτι ἡ κατάστασις ἐκείνη τοῦ (γερμανικοῦ) πληθυσμοῦ παρήχθη διὰ μείξεως μὲ μίαν ἄλλην, μὴ εὐγενῆ ἀνθρωποφυλὴν. Καὶ ὅμως ἡ διδασκαλία αὐτὴ εἶναι ὀλοτελῶς ἀσημαντος διὰ τὸν σημερινὸν ἀνθρώπινον πληθυσμόν. Πρῶτον τὸν νίζω ὅτι «ἀρεία» ἀνθρωποφυλὴ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ καὶ ὅτι π. χ. οἱ ἀρχαῖοι Ἰῶνες-Ἀθηναῖοι ἦσαν γενικῶς, ὅπως παραδέχονται

περιμένη κανεὶς ἀκόμη πολυαρίθμους γενεὰς ἕως ὅτου ἡ καλύτερευσις αὐτὴ γίνῃ φανερά. Ἡ γνώμη ὅμως αὐτὴ εἶναι μόνον τυφλὴ θεωρία-βασίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Weismann ὅτι αἱ μεταβολαὶ γίνονται διὰ συσσωρεύσεως μικροτάτων παραλλαγῶν, ἐνῶ ὑπάρχει καὶ θεωρία τῆς ἀμέσου καὶ ἀλματικῆς μεταβολῆς (Mutation) τοῦ De Vries· δὲν ἔχει δὲ καὶ λόγον διὰτὶ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν καὶ συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην του νὰ παραδεχθῆ κανεὶς ὅτι παραλλαγαὶ ἤρχισαν ἤδη ἐξ ἀρχῆς καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ καλύτερευσις εἶναι γεγονός· ἐπίσης δὲ εἶναι περίεργον ὅτι ὅλοι οἱ βιολογοῦντες αὐτοὶ κοινωνιολόγοι δὲν θέλουν νὰ λάβουν ἔνταῦθα ὑπ' ὄψιν τὴν βιολογικὴν σπουδαίαν διάκρισιν μεταξὺ «γενοτύπου» καὶ «φαινοτύπου». Εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ λέγουν ὅτι εἶναι «γενοτυπικόν» ὅτι τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα δὲν ἔχουν ἀξίαν διότι κατάγονται ἀπὸ κατωτέραν ἀνθρωποφυλὴν· ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἀπερισκέπτων διανοητικῶν κατασκευῶν. Πρβλ. κάτωθι ὅσα λέγομαι κατὰ τῆς ἀνθρωπολογικῆς λεγομένης ἀποδείξεως.

σήμερα οἱ ἱστορικοί, μελαγχροῖνοι (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Λωριεῖς-Σπαρτιάτας οἱ ὅποιοι ἦσαν ξανθοί). Ναὶ μὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἀρχικῶς ὑπῆρξε μία ξανθὴ κτλ. ἀνθρωποφυλὴ (ἃς ὀνομασθῆ αὐτὴ *homo europaeus*), νὰ γίνῃ δὲ παραδεκτὸν ὅτι κατὰ τὴν γένεσιν τῶν Ἰώνων-Ἀθηναίων ἐκ τῆς μείξεως διαφόρων οἰκογενειῶν τῆς λευκῆς ἀνθρωποφυλῆς (Πελασγῶν, Λελέγων, Χετιτῶν, Φοινίκων καὶ τίς οἶδε τίνων ἄλλων προγενεστέρων λαῶν) ἔλαβον μέρος καὶ ἄνθρωποι (ἐνὰ κοινωνικὸν γένος) ξανθοῦ βορείου λαοῦ. Ἐπρεπε ὅμως ν' ἀποδειχθῆ ὅτι οἱ παραγαγόντες τὰ προϊόντα τῆς κλασσικῆς πνευματικῆς καλλιέργειας (Ἰωνες-Ἀθηναῖοι) ἦσαν ξανθοί. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόδειξις αὐτὴ δὲν θὰ ἦρκει κυρίως· ἐπειδὴ πρόκειται περὶ μείξεως, ἔπρεπε ν' ἀποδειχθῆ ἐπίσης ὅτι τὸ ξανθὸν χρῶμα καὶ πνευματικαὶ τινες ιδιότητες ἀποτελοῦν μίαν ἀχώριστον ιδιότητα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀδύνατος ὁ διασπασμὸς τῶν κατὰ τὴν κληρονομίαν. Εἶναι λοιπὸν κατὰ βάθος ἀσήμαντον, ὅτι τινὲς προσεπάθησαν ν' ἀποδείξουν πράγματι ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἦσαν ξανθοί, ὅτι ξανθὸς ἦτο ὁ Λαβίδ, ξανθὸς ὁ Περικλῆς, ξανθὸς ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Δάντε, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελοσ κτλ. κτλ. Ἀπ' ἐναντίας ὅτι τὸ ξανθὸν δὲν συνδέεται αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ μὲ μεγάλας πνευματικὰς ιδιότητας ἀποδεικνύεται διὰ τῶν Δωριέων, τῶν Σουηδῶν καὶ Δανῶν, τῶν καθαρωτέρων ξανθῶν ὅλων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν· καὶ ὅμως οὐδέποτε θὰ τολμήσῃ κανεὶς ν' ἀποφανθῆ ὅτι οἱ Δωριεῖς ἦσαν πνευματικῶς ἀνώτεροι τῶν Ἀθηναίων-Ἰώνων ἢ ὅτι οἱ Σουηδοὶ καὶ οἱ Δανοὶ εἶναι πνευματικῶς ἀνώτεροι π. χ. τῶν Γερμανῶν, ἀλλὰ οὔτε οἱ πνευματικῶς μεγάλοι Γερμανοὶ εἶναι ἀναγκαίως ξανθοί. Πάντως λοιπὸν ὁ κρανιολογικὸς καθορισμὸς τῶν σημερινῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν (ἐθνῶν) ἔχει μὲν σημασίαν διὰ τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν, ὅχι ὅμως καὶ διὰ τὸ πνευματικὸν ὕψος αὐτῶν· κρανιολογικοὶ καὶ σωματικοὶ χαρακτῆρες δὲν δεικνύουν πλέον αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἰδιαιτέρας ψυχικὰς ιδιότητας καὶ δὲν ἔχουν ἐπομένως σημασίαν διὰ τὴν σημερινὴν ὑπόστασιν τῶν κοινωνικῶν τάξεων ¹⁾).

1) Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἦσαν προϊόντα κράσεως διαφόρων ἐθνῶν, ἢ ὑποδιαρέσεων αὐτῶν· πρβλ. καὶ Α.

3. Εἶναι δὲ ἀντικρὺς ἐσφαλμένον ὅτι ἢ οὕτως εἰπεῖν ἐγκληματικὴ φύσις τῶν κατωτέρων στρωμάτων ἀποδεικνύεται διὰ τῆς στατιστικῆς. Εἶναι, ἐννοεῖται, ἀληθές, ὅτι εἰς εὐπορα ἔτη συμβαίνουν ἐγκλήματα κατὰ τοῦ προσώπου (τραυματισμοί, ἐκβιασμοὶ γυναικῶν κτλ.), εἰς δὲ τὰ κακὰ ἔτη ἐγκλήματα κατὰ τῆς περιουσίας, καὶ ὅτι πάντως τὰ ἐγκλήματα εἰς εὐπορα ἔτη εἶναι ἀποδείξεις ἐπιβαρυντικά. Ἀλλὰ μετὰ ἀκριβῆ καὶ προσεκτικὴν παρατήρησιν ἀλλάσσει ὁ φορεὺς τοῦ ἐγκλήματος.

Ἐν πρώτοις παρατηρῶ ὅτι, ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοι ὁμολογοῦν, οἱ ἄνδρες τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας εἶναι τιμιώτεροι ἀπέναντι τῆς γυναικὸς μὲ τὴν ὁποίαν «σχετίζον-

R e i h m a y r, Die Entwicklungsgeschichte des Talentes und des Genies. Δὲν δίδωι σημασίαν εἰς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Niceforos, Ἀνθρωπολογία τῶν μὴ πλουσίων τάξεων 1910, ὅτι δηλαδὴ ὁ πτωχὸς πληθυσμὸς εἰς ὅλας τὰς ἡλικίας εἶναι μικρότερος κατὰ τὸ ἀνάστημα καὶ ἐλαφρότερος σχετικῶς κατὰ τὸ βῆρος τοῦ σώματος, ἔχει μικροτέραν περίμετρον τοῦ στήθους, παρουσιάζει πολὺ συνηθέστερον μικρᾶς ἀσυμμετρίας καὶ ἀνωμαλίας τοῦ σχήματος τοῦ κρανίου παρὰ τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα κτλ. Δὲν ἀμφισβητῶ διόλου τὸ ὀρθὸν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρευνῶν του. Ἀλλὰ λέγω ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποδειχθῆ πρῶτον ὅτι παντοῦ ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ «φαινοτυπικῶν» φαινομένων, ἀποτελεσμάτων τοῦ κακοῦ περιβάλλοντος (τῆς κακῆς τροφῆς κτλ.) τῶν κατωτέρων στρωμάτων. Ἄς ληφθῶν μόνον ὑπ' ὄψιν τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων σάπωνος τοῦ ἀγγλοῦ W. H. L e n e r, ὅταν αὐτὸς μετέφερε τὰ ἐργοστάσιά του ἀπὸ τὴν Liverpool εἰς τὴν παραλίαν κωμόπολιν Port Sunlight. Ἴδου αὐτά :

Ἀνάστημα εἰς ἔντας (μέσοι ἀριθμοὶ εἰς 1000)

	7 ἐτῶν	11 ἐτῶν	14 ἐτῶν
Μαθηταὶ τοῦ πλουσίου πληθυσμ. τῆς Liverpool	47	55,5	61,7
Σχολαὶ τῆς πόλεως διὰ εὐπόρους	45,5	53,1	58,1
» » » » ἐργάτας καλῆς πληρωμ.	44,3	51,8	56,2
» » » » πτωχοὺς	44	49,7	55,2
Σχολαὶ ἐν Port Sunlight	47	57	62,2

(ἐλήφθη ἀπὸ τὸν Schallmayer, Vererbung und Auslese, Grundriss der Gesellschaftsbiologie und der Lehre vom Rassenst 3 έκδ. 1918 σελ. 81).

ται», διότι (γενικῶς) δὲν τὴν ἐγκαταλείπουν πλέον ποτέ, ἐνῶ αἱ τοιαῦται «σχέσεις» τῶν ἀνωτέρων εἶναι παροδικαί, δηλαδή διαρκοῦν μόνον μέχρις ὅτου οἱ κύριοι οὗτοι εὑρουν τὴν κατάλληλον (ἐννοεῖται πλουσίαν) γυναῖκα ἀπὸ ἀνώτερα στρώματα. Ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς πορνείας εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς ἐπιβαρύνει μόνον τοὺς λεγομένους ἀνωτέρους, τοὺς πλουσίους. Αἱ μοιχεῖαι συμβαίνουν κυρίως εἰς τὰς πλουσίας κοινωνικὰς τάξεις, ἢ εἰς τὰς κατωτέρας μὲν, ἀλλὰ διὰ τῶν πλουσίων ἀνδρῶν, ἐπωφελομένων τὴν πτωχείαν, ἔστω δὲ καὶ τὴν γενικὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν τῶν μὴ πλουσίων γυναικῶν. Ὡστε ἐνῶ διὰ τὴν μοιχὸν ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων ἢ πτωχεία τῆς θῆς ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον λόγος συγγνώμης, διὰ τὰς μοιχοῦς ἐκ τῶν πλουσίων τάξεων θῆς ὑπῆρχε μόνον λόγος ἐπιβαρύνων αὐτάς. Ὡστε ἀκόμη καὶ ἂν ἡ γυναῖκα καὶ ἡ κόρη ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων πορνεύουν ὄχι ἀπλῶς ἐξ ὑλικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ, ὅπως λέγεται, καὶ μόνον ἐκ λιχνείας πρὸς γλῆκύσματα, ὁ ἠθικὸς τῶν χαρακτήρ δὲν εἶναι κατώτερος τῆς μοιχοῦ ἐκ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων, ἢ ὅποια ἄλλωστε δὲν εἶναι σπανία. Ἴδου ποία εἶναι ἡ διαφορὰ ἢ κατὰστασις ἢ περὶ τὰς γενετησίους λεγομένας μᾶλλον δὲ ἢ περὶ τὰς ἐρωτικὰς ὁρμὰς εἶναι ἢ αὐτὴ καὶ εἰς τὰ κατώτερα καὶ εἰς τ' ἀνώτερα στρώματα τῆς κοινωνίας (εἰάν τις θέλη κανεῖς νὰ ἐξισώσῃ τὴν κατὰστασιν αὐτήν), ἀλλὰ ἐξωραΐζεται μὲν καὶ καλύπτεται διὰ τοῦ πλούτου, μολύνεται δὲ καὶ ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς πτωχείας.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ δῆθεν ἐγκληματικὸς βίος τῶν κατωτέρων στρωμάτων ἐπεβάρυνεν αὐτοὺς, μᾶλλον ταῦτα δὲν ἔπρεπε νὰ παραλείψῃ κανεῖς νὰ εὔρη τὰ κύρια αἷτια αὐτοῦ. Χωρὶς νὰ θελήσω ν' ἀρνηθῶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος γεννᾶται μὲ προδιαθέσεις τινάς, μᾶλλον ταῦτα τονίζω ὅτι ὁ κοινὸς ἀνθρώπος ἐπηρεάζεται καὶ διὰ τῆς τροφῆς καὶ διὰ τῆς ἀνατροφῆς. Ὅλα τὰ παιδιά, ἀδιάφορον εἰάν εἶναι τέκνα ἀνωτέρων ἢ κατωτέρων στρωμάτων, τείνουν εἰς ἔριδας, παλαίουν καὶ ξυλίζονται. Νὰ ληφθῇ ὅμως ὑπ' ὄψιν πρὸ πάντων διὰ τὴν συμπεριφορὰν τῶν πλέον ἡλικιωμένων ὅτι (δὲν ἔχω πρᾶγματι καλύτερον παράδειγμα) διὰ τὰς ἀλεκτρονονομαχίας συντελοῦν πολὺ δόσεις μικρὰι πεπερίου. Τότε δ' ἐξηγοῦνται ὀρθῶς καὶ αἱ ἔριδες καὶ οἱ τραυματισμοὶ κτλ. οἱ συμβαίνοντες

εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις ¹⁾). Διότι, πρῶτον, ὅ,τι τρώγουν καὶ πίνουν δὲν εἶναι ὁμολογουμένως τὸ καλύτερον, ὥστε καὶ δικαίως ἢ στατιστικῇ ἀποδίδει τοὺς τραυματισμοὺς κτλ. κατὰ τὰ καλὰ ἔτη εἰς τὸν οἶνον, ἐγὼ δὲ προσθέτω εἰς τὸν κακὸν οἶνον, εἰς τὸ οἰνόπνευμα, ἀφοῦ πίνουν μὲν καὶ οἱ ἀνώτεροι, δὲν ἐκτρέπονται ὁμῶς εἰς τὰ ἴδια σφάλματα ²⁾). Δεύτερον δέ, νὰ μὴ λησμονηθῇ ποτέ, ὅτι ὁ σήμερον φίλερις καὶ ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ καὶ νὰ τραυματίσῃ, ὑπῆρξε χθὲς ὡς παιδίον ἄνευ προστασίας, ὑπῆρξεν ἀλητόπαις ³⁾). ἔννοεῖται λοιπὸν ὅτι τὰ τοιαῦτα παιδιά οὔτε ἐκ φύσεως εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι κακά, ἀλλὰ οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν καλύτεροι ἄνδρες ⁴⁾).

1) Ἐκτὸς τούτου εἶναι διδακτικώτατον διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς δικαιρέσεως τῆς κοινωνίας κατ' ἀνθρωποφυλάς (πρβλ. ἄνωθι ὑπὸ 2) ὅτι κατὰ τὸν γάλλον ἐγκληματολόγον Maxwell, *Le concept social du crime, son évolution 1914* σελ. 22 en France (Collignon), les dolichocéphales fournissent le double (36 p. 100000) de criminels que les brachycéphales (18 p. 100000). On observerait le même parallélisme en Italie.

2) Κατὰ τὸν Meyer, *Die Verbrechen in ihrem Zusammenhang mit den wirtschaftlichen und sozialen Verhältnissen im Kanton Zürich* τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἐγκλήματα κατὰ τοῦ προσώπου αὐξάνουν εἰς τὰ καλὰ ἔτη, δὲν πρέπει ν' ἀνάγεται «εἰς τὴν καλὴν κατάστασιν τῆς ζωῆς καθ' ἑαυτὴν» ἀλλὰ «μᾶλλον» εἰς τὴν κουφόνοιαν, τὴν ὁμότητα, τὸν ἀδιαρρύθμιστον τρόπον τοῦ βίου καὶ εἰς τὸ οἰνόπνευμα. Πρβλ. τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα ἐν τῷ κειμένῳ.

3) Πρβλ. W. Feld, *Die Kinder der im Felde arbeitenden Frauen und ihre Verpflegung mit besonderer Berücksichtigung der criminitätlichen Arbeiterinnen*. III τόμος τῶν Probleme der Fürsorge Abhandlungen der Zentrale für private Fürsorge in Frankfurt a M. 1906. Κατὰ τοῦτο εἶναι 30, 9 ο)ο τῶν παιδίων τούτων κάτω τῶν 14 ἐτῶν ὁλοτελῶς ἄνευ προστασίας, 39, 2 ο)ο ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ πάππου ἢ τῆς μάμμης των, τὸ ὅποιον ὁμῶς ἰσοδυναμεῖ σχεδὸν πρὸς ἔλλειψιν ἐπιβλέψεως καὶ μόνον 26, 5ο)ο ἦσαν ὑπὸ ξένην ἐπίβλεψιν καὶ προστασίαν. Ὁ Feld δεικνύει ἐπίσης ὅτι ἡ ἀποψις, ὅτι αἱ μητέρες αὐτῶν σφάλλουν διότι ἐργάζονται, εἶναι ἐσφαλμένη, διότι εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ἐργάζονται.

4) Ἐπιθυμῶ ν' ἀναφέρω τὴν ἐξαιρετικὴν δοκιμὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε ἡ Martin ἐπὶ τῆς τιμιότητος εἰς τὰ αὐτοκίνητα λεωφορεῖα. Ἐνοικιάσθη τοιοῦτον καὶ ἔτυχε καὶ τῆς ἀδείας νὰ τὸ θέσῃ εἰς κυκλοφο-

4. Ἀλλὰ ὑπάρχει δῆθεν καὶ ἄλλος λόγος ἀποδεικνύων τὴν εὐτελεῖαν τῶν ὅσοι μένουσιν κάτω ἐντὸς τῆς κοινωνίας· ὑπάρχουν, λέγουσιν, οἱ «κοινωνικοὶ μηχανισμοὶ» ὡς ἐπιλογικὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνυψοῦνται μὲν οἱ εὐφυεῖς καὶ ἱκανοὶ, καταπίπτουν δὲ οἱ ἄλλοι, ὥστε ὅ,τι ἴσως ἀκόμη μένει κάτω, καταστρέφεται, «δὲν εἶναι κατ' οὐδέναν τρόπον δυνατὸν νὰ εἶναι μεγάλη εὐφυΐα». Καὶ ὅμως ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος δὲν ἀφορᾷ τὸ ζήτημα κατὰ τρόπον ὀρθόν. Πρῶτον ἔπρεπε νὰ γίνεταί πάντοτε διάκρισις μεταξὺ ἰδιοφυῶς καὶ ὑψίστης εὐφυΐας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινῆς εὐφυΐας, τῶν συνήθων πνευμάτων ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Καὶ λοιπὸν δὲν ἀρνοῦμαι οὐδὲ στιγμήν ὅτι ἡ ἰδιοφυῆς ὑψίστη εὐφυΐα, ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὰς χειρίστας οἰκονομικὰς σχέσεις γεννηθεῖσα, ἢ ἀναδεχθῆ ἄφρευκτως, μᾶλλον ὅτι εἶναι πάλιν ζήτημα, ἐὰν θὰ εὐτυχῆσῃ καὶ οἰκονομικῶς. Ἀλλὰ ἡ κοινωνία δὲν συνίσταται ἀπὸ τοιαύτας εὐφυΐας, ἀλλ' ἀπὸ κοινοῦ ἀνθρώπων καὶ κοινῆς εὐφυΐας, ὥστε οἱ κοινωνικοὶ ἐκεῖνοι μηχανισμοὶ—οὕτως ὀνομάζουσιν κυρίως τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐξετάσεις—εἶναι δυνατὸν νὰ κάμουν ἐπιλογὴν μόνον μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ ἀπαιτούμενον χρῆμα διὰ νὰ ὑποβληθοῦν εἰς αὐτάς. Δὲν ἀπεδείχθη δὲ ὅτι εἰς μίαν δημοτικὴν καὶ μεσαιάν σχολὴν τὸ κοινὸν πνεῦμα καὶ αἱ κοινὰ εὐφυΐα δὲν εἶναι ἔξ ἴσου διεσπαρμέναι μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν παιδίων· ἡ γνώμη ὅτι τὰ τέκνα τῶν πτωχῶν δὲν ἐννοοῦν ὅλα καλῶς, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ προσέχουν καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὰ μαθήματα μὲ ὠφέλειαν, εἶναι, ἐννοεῖται, ἀληθής, δὲν λαμβάνει ὅμως ὑπ' ὄψιν τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου, δηλαδή τὴν κακὴν δια-

ρίαν μίαν ὀρισμένην ἡμέραν εἰς τὰς τακτικὰς γραμμάς καὶ τὰς τακτικὰς ὥρας. Δύο τῶν συντακτῶν τοῦ ἐνεδύθησαν ὁ μὲν ὀδηγὸς ὁ δὲ εἰσπρακτωρ ἔχον τὴν ἐντολὴν νὰ προσποιῆται ὅτι εἶναι ἀφηρημένος καὶ νὰ λησιμονῆ καὶ νὰ μὴ ζητῆ ἀπὸ τοῦ ἐπιβάτας τὸ εἰσιτήριο. Καὶ λοιπὸν συνέβη: ἐπὶ τῶν γραμμῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἐπιβάται εἶναι σὺνήθως ἐργάται, ἡ ἔλλειψις τοῦ ταμείου ἦτο κατὰ μέσον ὄρον περίπου 85 λεπτά· οἱ ἐργάται ἔλεγον «εἶναι ἀρχάριος καὶ δὲν ξεύρει» καὶ ἐπλήρωναν τὸ εἰσιτήριο ἐξ ἰδίων· εἰς τὰς γραμμάς τῶν καλυτέρων συνοικιῶν ἡ ἔλλειψις ἦτο μεγάλη, περίπου 28 ο)ο, τῶν ἐπιβατῶν ἐπωφελομένων τῆς περιστάσεως δὲν ἐπλήρωναν· καὶ μάλιστα καὶ ἱερεὺς, ὡς φαίνεται, βυθισμένος εἰς τὴν προσευχὴν του, ἐλησμόνησε νὰ πληρώσῃ».

τήρησιν τοῦ παιδίου ¹⁾· ἄνθρωπος πεινῶν δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν νὰ προσέχη. Καὶ λοιπὸν ἔνεκα τῶν ἑξωτερικῶν μέσων ἢ τύχη πνευματικῶς ὁμοίων παιδίων λαμβάνει ἄνισον μορφήν: οἱ ἄνω γεννηθέντες ζοῦν, οἱ κάτω γεννηθέντες πάσχουν. Εἶναι λοιπὸν φράσις κενῆ σημασίας ὀρθῆς, ὅτι δῆθεν σήμερον ὁ εὐφυῆς πτωχὸς εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ καταλάβῃ ὑψηλὰς θέσεις.

Πάντως εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλῃ κανεὶς ν' ἀποδείξῃ τὴν πνευματικὴν ἰκανότητα ἢ ἀνικανότητα τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Οἱ ἀντίπαλοι εἶναι τῆς γνώμης ὅτι διὰ τῆς καλυτέρας διατηρήσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ ἄνευ φροντίδων τῶν ἁνωτέρων τάξεων ἀνυψοῦται ἡ ψυχικὴ ἰκανότης αὐτῶν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀναντιρρήτως ὀρθόν. Ἄλλὰ τότε δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ προαχθοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἰκανότητες τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἐπίσης τονίζω ὅτι κατὰ τὴν γνώμην μου οἱ βιολογοῦντες κοινωνιολόγοι παίζουν μόνον κυρίως μὲ τὴν βιολογίαν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας· διότι ἔὰν παρεδέχοντο πράγματι ὅτι τὸ εἶδος τῆς ἑνασχολήσεως καὶ ὁ τρόπος τοῦ βίου τῆς ἐγκύου γυναικὸς ἐπηρεάζει τὸ τέκνον, τότε θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἡ πτωχὴ γυναῖκα καλοὺς ὄρους τοῦ βίου, ἀντὶ νὰ ὁμιλοῦν περὶ τῆς τελειότητος τῆς σωματικῆς μορφῆς τῶν πλουσιοπαίδων καὶ τῆς ἀσχημίας τῶν πτωχῶν.

¹⁾ Πράγματι ὁ W. P e t e r s, Einführung in die Pädagogik 1918 λέγει ὅτι τὰ τέκνα τῶν κοινωνικῶς καὶ οικονομικῶς ἁνωτέρων στρωμάτων ἐξελίσσονται γενικῶς καλύτερα καὶ νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ κληρονομικοῦ πνεύματος. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι ἄνευ τῶν ἀναγκαίων ἀποδείξεων, τοῦλάχιστον μίᾳ πρόωρος γνώμη. Τοῦτο δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ W. S t e r n, Die Jugendkunde als Kulturförderung 1916. Ἐπρεπε ν' ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ κατωτέρα πνευματικὴ ἰκανότης τῶν τέκνων τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κακῆς τῶν διατηρήσεως, δηλαδὴ δὲν εἶναι φαινοτυπικὸν φαινόμενον. Πρβλ. τὴν ἄνωθι σελ.— μνημονευθεῖσαν στατιστικὴν. Οὕτω δὲ εὗρισκω ὀρθὸν ὅτι ὁ Schallmayer δὲν δίδει σημασίαν καὶ εἰς τὸ βῆρος τοῦ ἐγκεφάλου, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον (τροφὴν κτλ.).

Δὲν θέλω ὅμως νὰ παρεξηγηθῶ· δὲν θέλω ν' ἀποδείξω ὅτι τὸ ὑλικὸν τῶν ὑφισταμένων κατωτέρων στρωμάτων εἶναι καλύτερον ἀπὸ τὸ ὑλικὸν τῶν ἀνωτέρων, ἀλλὰ δὲν θέλω (δὲν ἢ μ π ο ρ ῶ) ὅμως καὶ νὰ παραδεχθῶ ὅτι αἱ ἀνώτεροι τάξεις ἀπαρτίζονται ἀπὸ καλύτερον ὑλικόν. Τὸ ὑ λ ι κ ὸ ν τ ὸ κ α λ ὸ ν ὑ π ἄ ρ χ ε ι ἐξ ἴσου παντοῦ καὶ ἄνω καὶ κάτω, μόνον ὅτι ἐπάνω μὲν ἀναπτύσσεται καὶ ἐμφανίζεται, διότι ὑπάρχουν τὰ ὑλικά μεσα πρὸς τοῦτο, κάτω δέ, ἐλλείπει τῶν μέσων πρὸς ἀνάπτυξίν του, μένει κρυμμένον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁμιλῶ πάντοτε περὶ ἀνθρώπων μέσου ὄρου καὶ περὶ κοινῆς εὐφροσύνης. Ἀπέδειξα λοιπὸν ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς στρώματα, ὅπως αὐτὰ ὑφίστανται σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κληρονομικοῦ πλούτου, δὲν εἶναι ὀρθή, δηλαδὴ δὲν γίνεται κατὰ τὴν φυσικὴν ἀρχὴν τῆς διακρίσεως εἰς στρώματα, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς φυσικῆς ἰκανότητος καὶ ἀνικανότητος. Ἡ ἀπόδειξις μου ἐμπεριέχεται διὰ πάντα ἀμερόληπτον ἐρευνητὴν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναιρέσεις μου τῶν ἀντιπάλων γνωμῶν.

Θὰ ἦτο δυνατόν ἴσως νὰ νομίση κανεὶς ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ: ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πολὺ ἢ ὀλίγον εὐποροῦντες, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ὄχλος τῶν πτωχῶν, τῶν παραδεδομένων εἰς τὴν δυστυχίαν διαφόρων βαθμῶν, γίνονται ἀναγκαῖαι διὰ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὄχι διὰ τῆς κληρονομικότητος τῆς περιουσίας. Πράγματι δὲ ὁ M a l t h u s ἀπεφάνθη ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ: κατ' αὐτὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων αὐξάνει συμφώνως πρὸς νόμον φυσικὸν («τὸν νόμον τῆς παραγωγικότητος τῆς γῆς» ἢ «τὸν νόμον τῶν καταπιπτόντων προσόδων») ταχύτερα τῶν τροφίμων. Ἀλλὰ ἡ ἀποσιμῆς αὐτῆ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆται σήμερον πλέον ὡς ὀρθή ¹⁾. Πάντως ὅμως εἶναι γεγο-

¹⁾ Πρὸβλ. H. N e i s s e r. Das Gesetz vom abnehmenden Bodenertrag und die wirtschaftliche Entwicklung (ἐν τῷ Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik 49. τόμος 2, τεῦχος 1922 σελ. 421 κ. ἐ.). Ὁ N e i s s e r καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθουν δυσκολίαι εἰς τὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ λέγει «ὁ οικονομικὸς κίνδυνος παροτρύνει ἐὰν ὄχι εἰς τὴν ἡρωσιν τῆς παραγωγικότητος, τουλάχιστον εἰς διανομὴν δικαίαν τῶν προϊόντων διὰ μιᾶς ὅσον τὸ δυνατόν σκοπίμου κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ὁργανώσεως». Ἡ μὴ ὀρθή (ὁ N e i s s e r λέγει δικαία) διανομὴ εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ κυρία αἰτία τοῦ κακοῦ.

Ἐλευθεροπούλου, Ὁ κοινωνικὸς βίος.

νὸς ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνίᾳ τ' ἀγαθὰ εἶναι διαμοιρασμένα ἀνίσως, καὶ μάλιστα καὶ παρὰ τὴν φύσιν, καὶ ὅτι ἔνεκα τῆς κληρονομικότητος τῆς περιουσίας ἢ διάκρισις τῆς κοινωνίας εἰς στρώματα δὲν γίνεται φυσικῶς.

(β) Τὸ ζήτημα τῆς ἐγκληματικότητος.

Μία ἄλλη κακὴ κατάστασις ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας παρουσιάζεται διὰ τῶν ἐγκλημάτων, διὰ τῶν ἐγκληματιῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατ' ἐμὴν γνώμην ἐγκλήματα, δηλαδὴ γενικῶς παραβάσεις τῶν κειμένων νόμων, θὰ συμβαίνουν καὶ ἐντὸς μιᾶς κοινωνίας ἀγίων οὕτως εἶπεῖν, καὶ μάλιστα διότι οἱ ἅγιοι οὗτοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἅγιοι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, ἢ δὲ τάξις ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχει, ὅπως εὐρέθῃ, πάντοτε, τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιβαλλομένου διὰ τῆς μιᾶς θελήσεως εἰς τὴν ἄλλην, τὴν νικηθεῖσαν. Ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας πολλά, τὰ πλεῖστα τῶν ἐγκλημάτων συμβαίνουν ἔνεκα τῆς ὑφισταμένης οικονομικῆς καταστάσεως. Ὁ Lombroso καὶ ἡ σχολή του παραγνωρίζουν τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων παραδεχόμενοι ὅτι πᾶς ἐγκληματίας γεννᾶται ὡς ἐγκληματίας καὶ ὅτι ἐπομένως θὰ ἐγκληματίσῃ οἷα δήποτε καὶ ἐὰν ἦτο ἡ οικονομικὴ του κατάστασις. Αὗτοι παραγνωρίζουν τὸ πᾶν, παραγνωρίζουν ὅτι τὸ ἐγκλημα εἶναι ἔννοια σχετικὴ, σχετικὴ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς κοινωνίας καὶ ὅτι ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους ἔχει, ὅπως ἐδείχθη, ὅρια, δηλαδὴ ὅτι π. χ. ὁ φρονεῦων καὶ γυμνῶνων τοὺς ξένους παλαιὸς γερμανὸς δὲν ἦτο τότε ἐγκληματίας, ὁ παιδευομένων ἀρχαῖος Ἕλληνας δὲν ἦτο ἐγκληματίας, δὲν εἶναι ἐγκληματίας καὶ σήμερον ὁ παιδευομένης ὅπου δὲν ὑπάρχει ὁ ἀπαγορευτῶν νόμος ἢ ἡ ἀπαγορευοῦσα ἠθικὴ ἀποψις, καὶ ὅτι τέλος ὁ πτωχὸς καὶ ἄεργος ὁ κλέπτων διὰ νὰ μὴ ἀποθάνουν τὰ τέκνα του ἀπὸ τὴν πείναν δὲν ὑπακούει μὲν εἰς τοὺς νόμους, εἶναι ἄρα τυπικῶς ἐγκληματίας, ἀλλὰ ὄχι διότι ἐγεννήθη ἐγκληματίας, ἀλλὰ διότι ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους περιορίζεται ἀπὸ ἄλλα ἰσχυρότερα συναισθήματα, ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς